

До 60-річчя Перемоги

КРАЄЗНАВСТВО

Сторінка № 13, підготовлена районною громадською організацією "Спілка краєзнавців"

ВІЙСЬКОВА АРХЕОЛОГІЯ ЯК ОДНЕ ІЗ ДЖЕРЕЛ ВИВЧЕННЯ ПОДІЙ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Події Другої світової війни (1939-1945) все більше привертають увагу сучасників в Україні і за її межами. На мою думку, причиною цього було і падіння "залізної завіси" між Заходом і Сходом, а також злам певних стереотипів, сформованих радянською державною системою, незважаючи навіть на те, що впродовж останніх десятиліть цій проблемі приділялось чимало уваги, навіть на державному рівні. Однак часто увага зводилась до помпезних святкування і увіковічення пам'яті. Та проблеми вивчення подій війни, а також окремі "білі плями" залишаються відкритими. В першу чергу це можна віднести до питання кількості втрат як з радянського, так і з німецького боку, замовчування певних подій та фактів і навіть пряма післявоєнна фальсифікація окремих історичних аспектів тощо.

Впродовж повоєнних років радянська адміністративна система розповсюдила гасло "Ніхто не забутий, ніщо не забуте", та це було лише популізм. Достовірно відомо, що на всій території колишнього СРСР, де велась жорстока бій, досі лишаються непохованими останки бійців і командирів Червоної Армії, яких з різних причин не змогли з усіма людськими почестями поховати.

Це в свою чергу вплинуло на те, що радянська історіографія і навіть дані військових архівів не завжди достовірні, а іноді і з певним наміром давали неправдиву інформацію відносно тих чи інших подій і фактів. Це стосується і німецької сторони.

Наприклад, в боях Корсунь-Шевченківської на-

ступальної операції 1944 року, за даними радянських оперативних зведень, війська Вермахту втратили 55 тисяч убитих солдатів, офіцерів. За даними німецьких архівів, в Корсунь-Шевченківській операції німецькі війська втратили від 20 до 30 тисяч осіб.

Склалося так, що впродовж досить тривалого часу історія Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років вивчалась лише за архівними матеріалами та спогадами учасників, а іноді взагалі на основі художньої літератури. Зрозуміло, що всі ці матеріали мають специфічний аспект суб'єктивності, іноді вони взагалі не мають під собою певного фактажу, історичного матеріалу.

Щоб достовірно розібратись у таких питаннях, потрібно більш ґрунтовно розпочати вивчення подій минулої війни. Одним із методів такого вивчення є військова археологія — порівняно нова історична дисципліна, яка ще практично не визнана вітчизняними дослідниками.

Саме ця дисципліна може в багатьох випадках, причому абсолютно неупереджено, підтвердити чи спростувати ту чи іншу історичну подію, достовірно встановити причину, характер чи наслідки тощо. Тим більше, що певні кола вітчизняних істориків, особливо старшого покоління, залишаються під впливом певних ідеологічних догм і не завжди об'єктивно висвітлюють події Вітчизняної війни.

Завдання фактичного вивчення на науковому рівні методом дослідження і ставити перед собою військова археологія.

На жаль, до цього методу вивчення історії минулої війни в останній час

все більше звертаються не професійні археологи, а окремі групи людей, яких називають ще "чорними археологами", або любителями військової історії. Вони на свій страх і ризик, самотужки, без всяких наукових основ досліджують місця боїв війни з метою пошуку різних реліквій, які потім, як правило, потрапляють на антикварний ринок.

Треба зазначити, що саме це останнім часом сприяє росту попиту, зросло і ціна, на різну військово-археологію, особливо німецької армії. З цієї причини почастішали безконтрольні розкопки військових захованень, оборонних укріплень тощо.

Ця негативна ситуація призводить до того, що місця боїв минулої війни втрачають цінність як пам'ятки історії та археології. А вже незабаром прийде час, коли лише такі місця зможуть конкретно і достовірно розповісти про ті чи інші події війни, підтвердити чи заперечити ті чи інші факти. Недаремно в лексиконі професійних пошуковців є вислів: "Земля про все розкаже, вона не зможе збрехати чи сфальсифікувати".

Останнім часом в матеріалах, які розповідають про період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, з'являються факти, описані людьми, які ніколи не брали участі у тих подіях, але написали про них як очевидці.

Таких прикладів багато. Якщо взяти історичні події, пов'язані з партизанським рухом на території України, то переважно весь цей історичний матеріал базувався на мемуарній літературі та спогадах учасників, а також на донесеннях командирів загонів і з'єднань.

Сьогодні весь цей матеріал не може бути достовірним джерелом вивчення, оскільки мемуари і спогади не несуть об'єктивності чи іншої події, а є лише суб'єктивним поглядом певної особи, тим більше, що в свій час на це впливали і політичні особливості періоду, коли такі матеріали готувалися до друку чи написання.

Те саме стосується і бойових зведень командирів партизанських загонів. Всім добре відомо, що активний партизанський рух на території Центральної України розвинувся на початку 1943 року. Зрозуміло, що деякі командні кола, особливо комісарської склад, намагалися реалізувати себе за бездіяльності на початку 1941-1942 років. Тим більше, що перевірити факти було практично неможливо.

Якщо партизанська група знищувала одного німецького солдата, то ніхто не завважав додатки до одиниці нуль, і виходила зовсім інша цифра з усіма відповідними наслідками.

Ось лише один факт. За різними матеріалами, опублікованими в літературі про партизанський рух, 16 серпня 1943 року відбувся великий бій в районі партизанського табору ім. Сталіна в Чигиринському лісі. В документах говориться, що на партизанський табір ввели наступ близько 4000 німецьких солдатів при підтримці 14 танків і артилерії, що бій тривав цілу добу і в цьому бою ворог втратив більше 100 чоловік убитими.

Щоб підтвердити даний факт, цей район був ретельно обстежений за допомогою металодетектора. В результаті обстеження було встановлено, що даний район піддавався ли-

ше невеликому артилерійському обстрілу.

Другий аспект, яким повинна займатись військова археологія, — це питання пошуку і перепоховання останків військово-службовців як радянської, так і німецької армії.

Справа в тому, що в період боїв або їх закінчення загиблих хоронили на місці бою або взагалі не хоронили. Незважаючи на те, що в кінці 40-60-х років по всьому СРСР відбулися масові акції по збору одиноких могил в братські поховання, вся ця робота була зроблена лише поверхнево. До речі, ознайомитись з матеріалами таких перепоховань неможливо, бо їх або не існує, або, як кажуть, вони не збереглися. А якщо і зафіксовані, то знаходяться в спецхранах і доступу до них науковцям немає. Причина в кількох особливостях. Перше, перепоховання радянських бійців і командирів відбувалось з усіма порушеннями правил ексгумації і перепоховання. По-друге, не оформлювались ніякі акти і документи стосовно кількості останків, їх речей та знайдених документів.

Існує дві версії, чому так сталося: або цим питанням займалися непрофесіонали, або всі ці дії робилися навмисно. Причиною може бути лише те, що кількість поховань в братських могилах не відповідала даним військових архівів про втрати особового складу під час бойових дій в даній місцевості.

В фондах Кам'яньського історичного музею зберігається запис спогадів колишнього працівника сільської ради села Жаботина Кам'яньського району, де він розповідає про те, як у 1960 році до нього прибуло кілька офіцерів Смілянського РВК, які намагалися умовити його підписати акт про те, що начебто в братській могилі на території села поховано 30 бійців Червоної Армії. Прізвиська їх були зазначені в списку, що додавався. Місцеві старожилі на території Кам'яньського, Смілянського районів Черкаської області, а також сусідніх районів Кіровоградської області розповідають, що загиблі бійці, як з однієї, так і з іншої сторони, ще кілька тижнів залишалися лежати на полях і в балках. І лише коли почав

танути сніг, їх стали звозити в найближчі воронки, окопи і природні заглиблення.

Така ситуація із загиблими солдатами призводила до проявів мародерства і, як наслідок, втрачі особистих документів або багатьох неточностей і формальностей під час підрахунку втрат. Не даремно 70 відсотків загиблих в період Великої Вітчизняної війни вважаються зниклими безвісти.

Як приклад. На початку 2005 року нами було знайдено і проведено ексгумацію останків радянського солдата, який загинув у січні 1944 року під час оборонних боїв на підступах до села Баландиного. Цей радянський боєць пролежав 60 років всього на 25-сантиметровій глибині в лісовому масиві, де часто проходить багато людей і постійно відпочивають місцеві жителі.

Третій аспект, який пов'язаний із військовою археологією, це збереження, реставрація і консервація пам'яток дії. На території нашого краю, в багатьох місцях ще збереглися залишки ліній оборони, військових споруд, укріплень тощо. Всі вони несуть певну інформацію про події війни, характер бойових дій, їх особливості. На жаль, час і людська діяльність зробили свою справу і таких пам'яток з кожним днем лишається все менше.

Можливо, потрібно в певних місцях, пов'язаних з тими чи іншими подіями, зберегти деякі об'єкти, реставрувати їх, а потім і використовувати для музеефікації і туристичного відвідування.

В свій час радянська система пропаганди в свідомості громадян сформувала ідеалізований образ війни, де свої — завжди герої і перемагають, а чужі завжди отримують поразки і відступають. Прийшов час, щоб правдиво подивитися на події Другої світової війни і показати наступним поколінням правдиву історію без перебільшень і об'єктивно.

Ю. ЛЯШКО,
завідуючий Кам'яньським історичним музеєм, старший науковий співробітник Черкаської обласної археологічної інспекції.

Шановні друзі, юнаки і дівчата! Вам, молодому поколінню, випадає велика місія — розбудувати нашу незалежну державу.

Ви не знаєте тяжких часів війни, для вас невідомий її зловісний грім,

ЗВЕРНЕННЯ ДО МОЛОДИ РАЙОНУ ветеранів Великої Вітчизняної війни — учасників другої районної науково-краєзнавчої конференції "Рідний край у контексті історії України", присвяченій 60-річчю Перемоги

шляхи, политі кров'ю та сльозами. Кожному з вас сьогодні стільки ж років, як було вашим батькам, дідам в далекий час ви пробували. Завжди і скрізь ви повинні пам'ятати про нашу Перемогу,

про тих, хто врятував Вітчизну від рабства. Своєю мужністю, великим героїзмом, полум'ям своїх сердець ми здобули ваше майбутнє. Довгим і важким був наш шлях до Перемоги, вели-

кою ціною дісталась воля. І хай час рубцює рани, хай у стрімкому потоці наших буднів нам іноді ніколи сумувати, згадуючи про далекі страшні лихоліття, та пам'ять про героїв житиме у ви-

ках. Тільки з нашого району і за його визволення в боротьбі з фашизмом загинули тисячі людей. Про них не забули, про них пам'ятають.

В усіх школах обладнані куточки і кімнати бойової слави, як найдорожче, святе місце. Ви повинні доглядати могили воїнів, класти квіти до підніжжя обелісків, при-

ходити до них у будні й свята. Ви, молода зміна, повинні пишатися подвигом батьків, продовжувати їх справу самовідданою працею, відмінним навчанням. Саме вам множити, зберігати бойові й трудові традиції старшого покоління.

Шановна молодь! Будьте завжди гідними подвигу батьків, діда, прадіда.